



Homenatge a Sebastià Serrano

M. Antònia Martí
Mariona Taulé (coords.)

Índex

<i>Sebastià Serrano, vida i compromís a la Universitat de Barcelona,</i> per Dídac Ramírez i Sarrió	9
<i>Pòrtic</i> , per Adolfo Sotelo Vázquez	11
ITZIAR ADURIZ i JOSEP DEL RIO, Català i basc, veïns a la cadena pirinenca?	13
SANTIAGO ALCOBA, Los sentidos de <i>-ción</i> de ‘acción’ o de ‘efecto’	29
JOAN ARGENTER, Sobre una figura sintàctica en la poesia galaicoportuguesa, amb especial referència a Pero Meogo	53
ALBERT BASTARDAS, Cap a la «complèxica» com a transdisciplina	63
EDUARD BONET, Nous horitzons de la retòrica moderna	79
IRENE CASTELLÓN, MARINA LLOBERES i MONTSERRAT MARIMON, Spanish WordNet 3.0: les expressions multiparaula	101
FAUSTINO DIÉGUEZ-VIDE, Patrons de recuperació paradoxals a l’afàsia: són, realment, paradoxes?	113
XAXIER LABORDA, Explorador de la semiòtica	137
COLOMA LLEAL, Gestualitat i moviment al segle xv	149
ÁNGEL LÓPEZ, Sobre la organización neuronal de los módulos lingüísticos ...	163
MARIA ANTÒNIA MARTÍ i MARIONA TAULÉ, «M’exalta el nou i m’enamora el vell»: els corpus, passat i futur de la lingüística	177
EUGENIO MARTÍNEZ, ANA M. ^a FERNÁNDEZ-PLANAS, LOURDES ROMERA, VALERIA SALCIOLI i JOSEFINA CARRERA-SABATÉ, Alguns trets fònics de la parla de Sebastià Serrano	205
JUAN CARLOS MORENO, Zig-zag. Fundamentos icónicos	217
JOANA ROSSELLÓ, LILIANA TOLCHINSKY i CARME JUNYENT, Darwin sobre el llenguatge: filogènia, ontogènia i glossogènia	233
RICARD SAN VICENTE, Sang esclava	259
IGNASI TERRADAS, Lohengrin: De l’impecable judici en el drama wagnerià a la sospita en dos poemes de Kavafis	269
JESÚS TUSON, Turbulències i incerteses en la història de la comunicació escrita	287
HELENA USANDIZAGA, La tradición de la orfandad: el reto del lenguaje en <i>El pez de oro</i> , de Gamaliel Churata	297

HELENA VIDAL, Una invitació a «L'estiu de les dones», d'Olga Berggolts (1910-1975)	311
M. ROSA VILA, De nou, predicat i predicació: relacions entre «el dir» i «el que es diu». La causalitat com a acte justificatiu en la llengua espanyola	315
<i>Epíleg setmanal</i> , per Joaquim Maria Puyal	329

Català i basc, veïns a la cadena pirinenca?

ITZIAR ADURIZ

JOSEP DEL RIO

Universitat de Barcelona

Als més de quatre-cents quilòmetres de cadena pirinenca, conviuen comunitats lingüístiques diverses, testimoni de la riquesa i diversitat dels seus habitants. Són pobles que al llarg de la història s'han comunicat, han comerciat i s'han barrejat, potser més que no pas avui.

Als extrems, de mar a mar, trobem dues d'aquestes comunitats, les més copioses en nombre d'habitants: la basca i la catalana. Pobles que, amb una mútua admiració, comparteixen moltes característiques i en tenen de ben diferenciades, com per exemple, la llengua.

Si hom acostés una lupa a algun punt determinat del Pirineu, per exemple a Bellvís, veuria que els punts comuns són habituals. Bellvís és una població del Pla d'Urgell. A la documentació antiga, concretament al segle XII, ja apareix sota aquesta forma, la qual remet a un llatí *BELLU VISU* 'bella vista'. No es tracta d'una construcció estranya en la toponímia i encara menys als Pirineus, perquè, què hi ha de més normal que un trobi boniques les terres del seu poble? Si fem una llambregada al conjunt pirinenc, trobem cognats onomàstics evidents: a Euskal Herria, Lekhuine, Larraona, Basahun, Haraneder; a l'Occitània gascona, Bèthvéser, Bètlòc, Bèthpoi; a l'Aragó, Bellestar, Belver de Cinca, Berbedel; i a Catalunya, Bellver (*BELLU VIDERE* 'bell veure'), Belllloc, Bellpuig.

Entre els diferents pobles pirinencs, deixant de banda la tipologia lingüística, és fàcil intuir i trobar interseccions, punts de trobada, elements comuns. És cert que el *continuum* lingüístic s'ha trencat arran de les diferents substitucions lingüístiques que ha patit el territori. Amb la romanització i, més tard, la cristianització dels Pirineus centrals i orientals, desaparegueren un conjunt de parles pirinenques que segurament mantenien una relació genètica amb l'èuscar. Abans devien haver desaparegut als Pirineus mediterranis parles de difícil adscripció, terres molt més fortament influïdes per diverses

onades migratòries indoeuropees, no només llatines (Villar, 2000). La romanització i l'oblit d'aquestes parles ens han fet ininterpretables topònims com Andorra, Bàscara, Begur o Lles de Cerdanya.

Encara més, amb la substitució i/o recessió, en època posterior, d'algunes llengües romàniques autòctones dels Pirineus i l'avanç, doncs, del castellà a l'Aragó, del francès a Gascunya i del català al Pallars, on encara s'emprava una parla romànica precatalana en època romànica incipient, perdíem un conjunt de trets que passaven d'una llengua a la veïna, com el relleu d'una cursa.

Tanmateix, la intuïció ens mena a entendre que els Pirineus, malgrat la difícil orografia, no és una frontera i que els pobles que s'hi han desenvolupat no han viscut aliens als veïns. Han estat capaços de trobar vies de comunicació i punts de trobada, d'intercanvi i d'interrelació.

Aquestes relacions tenen manifestacions en les llengües que parlen en diversos àmbits i tracen unes isoglosses que els uneixen. Efectivament, al nord i al sud de la cadena pirinenca, comparteixen espai comú i veïns comuns.

En aquest article volem fer un viatge lingüístic de banda a banda del Pirineu, entre el basc i el català, amb la intersecció de la cruïlla lingüística que suposa Gascunya i sense deixar de banda la tercera llengua romànica del Pirineu, l'aragonès. Analitzarem les relacions històriques entre les diferents comunitats i alhora les relacions entre les llengües.

Així, primer de tot i breument, veurem la situació actual i històrica de les quatre llengües. Posteriorment analitzarem les interrelacions històriques, tot centrant-nos sobretot en la història compartida de Gascunya amb el poble basc (Bearn) i amb el català (Aran). Finalment, ens centrarem en les interrelacions des d'un punt de vista lingüístic, parant l'atenció a la toponímia d'una banda, i al lèxic comú de l'altra.

1. ORIGEN I BREU REPÀS HISTÒRIC DE LES QUATRE LLENGÜES DEL PIRINEU¹

No hi ha gaire informació sobre l'època anterior a l'arribada dels indoeuropeus. A l'actual Toscana italiana, el poble etrusc no era indoeuropeu, com tampoc no ho eren els pictes d'Escòcia, segons alguns defensen. Els etrus-

1. Xamar (2008) ha estat la font principal per elaborar l'apartat de referències històriques.

cos van desaparèixer sota l'imperi Romà i els pictes sota el celta. Unes altres llengües (o conjunts de llengües) de la península i de l'entorn pirinenc al sud de l'àrea de parles èuscares eren l'iber, alguna llengua de la família celta i el lusità. Del lusità se'n coneix l'existència, però no és clar si era una llengua celta. De l'iber, en canvi, sabem alguna cosa més, tot i així el seu origen continua essent desconegut. Al nord, més enllà de la Garona, hi havia el poble gal. Els gals, de la família dels celtes, eren els successors dels indoeuropeus que van arribar a Europa. No es coneixen més pobles, ja que l'arribada dels indoeuropeus hauria assimilat o exterminat la resta.

El llatí de l'imperi Romà va anar evolucionant mentre s'anava assentant sobre les diferents llengües que trobava i els diferents graus de bilingüisme a què s'arribava. Així, les llengües romàniques que van sorgir tenen un mateix origen, però són diferents, i fins i tot inintel·ligibles entre si. Per aquest motiu es pot dir que el llatí, més que desaparèixer, va evolucionar i van sorgir els parlars romànics.

Van ser quatre les llengües romàniques que es van formar a l'entorn del territori de parles èuscares: el gascó al nord, l'aragonès i el romanç navarrès a l'est, i el castellà al sud. El gascó es una variant de l'occità. Té unes característiques pròpies ben diferenciades que es consideren influència del basc d'Aquitània. El bearnès, per la seva banda, és una variant força heterogènia del gascó.

L'últim vestigi del que es denomina navarroaragonès² és l'aragonès actual, que amb prou feines sobreviu. Es va desenvolupar a Sangüesa, a les terres del monestir de Leire, limítrof amb l'Aragó, i va ser llengua oficial de la cort navarresa. Es creu que va ser sobretot llengua administrativa, assimilada pel castellà pels volts del segle xv.

Per una altra banda, sembla que el castellà es va desenvolupar en terres càntabres, Burgos i la Rioja,³ en contacte amb el territori de parles èuscares, que van tenir influència en la seva evolució,⁴ així com la van tenir envers el

2. Denominació rebuda per l'afinitat entre l'aragonès i el romanç navarrès.

3. Al monestir de San Millán de la Cogolla, a la Rioja, en uns llibres del segle xi es van trobar paraules i frases (glosses) que no estan en llatí. Estan considerades com els primers escrits en llengua castellana. Dues d'aquestes frases estan en basc i són les primeres frases en aquesta llengua.

4. Tot i que hi ha discrepàncies al respecte, com les que apunten I. Igartua i X. Zabaltza a *Euskararen historia laburra*, publicació en línia de l'Institut Etxepare del Govern Basc (www.euskararenhistoria.net).

gascó. Aquesta influència s'observa, per exemple, en aquestes dues característiques: la primera és que el castellà té cinc vocals, com el basc i no com el llatí, que en tenia deu. I la segona és la pèrdua de la *f*- inicial del llatí o l'evolució d'aquesta *f*- a *h*-, com passa per exemple en aquests mots: llat. *ficu* > esp. *higo*; llat. *farina* > esp. *harina*; llat. *facere* > esp. *hacer*; llat. *fornu* > esp. *horno*.

La llengua catalana neix de l'evolució del llatí vulgar parlat al sud dels Pirineus orientals. Genèticament, forma part d'un mateix grup lingüístic romànic, juntament amb l'occità, ja que els trets que separen aquestes parles són pocs. Gairebé resumibles, si se'ns permet l'exageració, al tractament de *l*- inicial, que evoluciona en català a la lateral palatal *l*, per contra, es manté en totes les parles occitanes com alveolar. Ex: *LUNA* > cat. *lluna*; occ. *luna/lua*. L'altra gran isoglossa que separa les dues llengües és la realització resultant de [u] en català i [y] en occità.

Així, el conjunt de parles catalanoccitanes constitueix un pont lingüístic que determina de manera subtil el pas de les llengües iberoromàniques a les gal·loromàniques.

Les característiques històriques i socials del domini català han constituït una comunitat lingüística de més de deu milions de parlants, circumstància que converteix el català en la llengua pirinenca més parlada i amb millor salut.

2. INTERRELACIONS HISTÒRIQUES AMB LA GASCUNYA

2.1. La Gascunya i el poble basc

Mencionarem dos punts en la història que han estat rellevants en la relació dels pobles gascó i basc. D'una banda, la relació sorgida a través del camí de Santiago, i de l'altra, les relacions comercials entre els dos pobles.

Tots els camins que arribaven del nord i de l'est d'Europa passaven per terra basca. Els pelegrins es dirigien en massa a Santiago des d'Itàlia, França,

etxepareinstitutua.net/argitalpenak/euskararen_historia_laburra.pdf). Així, a la pàgina 39 podem llegir: «En cuanto a los contactos del euskera con las lenguas de su entorno, tradicionalmente se asume su influencia, aunque limitada, en el proceso de formación de los romances navarro, riojano, gascón e incluso —aquí con muchas más dudas— del castellano, especialmente en lo que respecta a los terrenos fonético y léxico».

Occitània, Alemanya, Anglaterra, Irlanda, Rússia, Escandinàvia, etc. Els intercanvis humans i culturals amb tot Europa van ser ingents des del segle XI. Per tot el camí de Santiago es van crear poblacions, ciutats i barris als quals els reis donaven lleis especials, els furs, per atreure estrangers i potenciar les relacions de mercaderia, entre altres objectius. Els mercaders gascons van ser un dels col·lectius que més importància va tenir en aquest context.

Així mateix, i més concretament a Guipúscoa, el fet que el 1180 el rei navarrès Sanç el Savi atorgués un fur especial a la ciutat de Donostia (fet considerat com la fundació de la ciutat) hi va atreure molts comerciants gascons, però no només a Donostia, sinó també a pobles costaners del voltant com ara Pasaia i Hondarribia. Aquesta relació va ser molt intensa, no tan sols pel que fa a les mercaderies. Per exemple, durant el segle XIV, Donostia va tenir dos batlles gascons. De la mateixa manera, es troba molta documentació escrita en gascó d'aquesta època. I els gascons a Pasaia van perdurar fins al segle XX.⁵ Sense oblidar la nombrosa toponímia gascona a Guipúscoa.

Parlant de relació entre el poble gascó i el basc, no es pot obviar la proximitat geogràfica que hi ha entre ells, sobretot entre el gascó de Bearn i el poble suletí, l'àrea dialectal més oriental del basc. La interrelació entre les dues llengües ha estat estudiada àmpliament per diversos autors (Rohlf, 1977; Ravier, 2011; Peillen, 1992; Coyos, 2012 o Haase, 1990). A partir d'aquests treballs sabem que ha estat una veritable interrelació, en el sentit que les influències s'han materialitzat en les dues direccions. Així, sabem que el bearnès va prestar moltes paraules al suletí i que el basc va tenir influència en el bearnès, tenint en compte que el basc era substrat lingüístic en el temps de la seva formació i que van ser dues llengües que es van parlar alhora en el mateix territori.

Per exemple, és ben conegut que en l'època medieval, sobretot a Zuberoa (el país de Soule o l'àrea del dialecte basc denominat suletí), la llengua administrativa era el gascó. I no només a Zuberoa, també a Lapurdi (el país de Labord o l'àrea de dialecte basc denominat labortà) i en la Baixa Navarra, és a dir, en tot el territori de parla basca que es troba al nord del Pirineu, a l'actual Estat francès.

5. A Xamar (2008: 75) es troben frases de l'últim parlant gascó a Pasaia recopilades per Serapio Mújica. Frases on es barregen el gascó, el basc i l'espanyol.

2.2. *La Gascunya aranesa i el poble català*

Els contactes entre Catalunya, sobretot la de les zones d'alta muntanya occidental, i Gascunya, especialment la Val d'Aran, han estat sovintejats i força intensos. Aran, en un inici, havia estat un *pagus* de Sant Bertran de Comenge, però les vicissituds històriques feren passar la vall ara a mans pallareses, ara a les comengeses a causa de disputes feudals. Després de diversos tractats, la corona d'Aragó va reconèixer els drets i les lleis aranesos i la vinculació primer amb Aragó i després amb Catalunya s'ha mantingut, malgrat encara alguns episodis de canvi de titularitat.

Els contactes mantinguts de tot tipus, açò és, comercials, ramaders, polítics, etc. han afaïçonat la llengua de la Val d'Aran d'una manera determinada. L'aranès, que, de fet, és un conjunt de parles heterogènies que presenten continuïtat amb el comengès, se n'ha anat distanciant en la mesura que s'han deixat de compartir referents en pertànyer a realitats simbòliques estatals diferents.

En aquest sentit, Carrera (2007) descriu l'aranès com un conjunt de parles que de vegades s'acosten a les solucions gascones de la plana i d'altres a les llenguadocianes, que geogràficament són més properes.⁶

L'Estatut d'Autonomia de Catalunya del 2006 va significar un pas importantíssim en les relacions entre aranesos, la resta d'occitans i catalans. Si la llengua occitana, denominada aranès a la Val d'Aran, havia estat fins llavors cooficial dins el territori de la vall, el nou Estatut donava un nou rang a la llengua d'oc i la cooficialitzava a tot el Principat de Catalunya, al costat del català i el castellà.

3. INTERRELACIONS LINGÜÍSTIQUES

3.1. *Extensió del basc i topònims polèmics al Pirineu*

És molt difícil delimitar fins on es va estendre l'àrea de parles èuscares més enllà de les zones de parla actual. Des de la caiguda de l'imperi Romà fins al

6. Carrera (2007: 26): «Es parlars aranesi que son donc parlars gascons, de còps damb caracteriques plan particulares (pirinenaues, periferiques), mès d'auti viatges damb solucions que non son lonh des solucions referenciaus e centraus dera lengua occitana».

segle xvi, al nord, sembla que l'aparició del gascó va contribuir a delimitar el basc i a frenar la pèrdua que va patir al sud (recordem que els territoris actuals a l'Estat francès són Lapurdi, la Baixa Navarra i Zuberoa). Al sud, a la península, després de l'època romana sembla bastant provat que es va parlar basc més enllà de les actuals Biscaia, Guipúscoa, Àlaba i Navarra. A l'oest, per exemple, la Rioja va formar part del regne de Navarra fins que va ser conquerida per Castella i hi ha qui afirma que fins al segle xviii s'hi parlava basc. A part de la Rioja, es pot resseguir el rastre del basc fins a Burgos. La toponímia ens demostra que alguna parla èuscara o una llengua emparentada de prop va estar molt estesa per quasi tot el Pirineu.⁷

Aquests topònims que no tenen origen llatí o romànic són, per exemple:

Aeguis, Aran, Aros, Arripas, Astazu, Ayerbe, Bagués, Basaran, Bernués, Berroy, Bolea, Escuin, Escuzana, Espelunz, Javierre, Laña, Larrés, Loarre, Manchola, Martés, Ordesa, Oza, Sigüés, Sinués, Siresa, Suaso, Urdués, Zuriza.

Joan Coromines va ser un dels filòlegs que més van defensar aquesta possible presència del basc antic al Pirineu. El citava com a «bascoide», però, sovint, a l'hora de reconstruir-ne l'ètim acabava donant formes o partícules basques actuals: «Hi ha raons per creure que es parlaven varietats bascoïdes a la major part dels Pirineus [...] l'èuscar hauria estat la llengua pròpia del poble pirinenc» (Coromines, 1965). Coromines precisa fins quan s'haurien parlat aquestes llengües al territori i afirma, per exemple, que s'havia mantingut a la Cerdanya fins al segle v i a l'Aran, fins al xii.

S'ha de dir que encara no hi ha cap treball que formuli teories alternatives sobre la formació de la llengua romànica al Pirineu, ni que contradigui o divergeixi de la hipòtesi de Coromines.

De tota manera, s'hauria de puntualitzar, per començar, una qüestió *de nomine* respecte a aquesta llengua o llengües preromàniques al Pirineu. Així, des de la filologia basca, Gorrotxategi (1995: 185-186) diu: «Los trabajos pioneros de A. Luchaire a finales del s. xix y los más recientes y de naturaleza más lingüística de R. Lafon y L. Michelena dejaron demostrado que en la vertiente septentrional de los Pirineos centrales y en la llanura de la Aquita-

7. Fins i tot hi ha alguna teoria que postula que el nom antic de Tossa de Mar (Girona) era Iturrisa.

nia se habló en la antigüedad una lengua estrechamente relacionada con la lengua vasca históricamente conocida, a la que denominaron con el nombre de *aquitano*».

El dubte, llavors, seria què es parlava al Pirineu aleshores, aquest conjunt de parles èuscars, que denominem èuscar arcaic (Nuñez, 2003) o protobasc, o una llengua emparentada, com l'aquità, o bé un conjunt de llengües peri-èuscars amb diferents graus de parentiu. En aquest mateix sentit, Rabella (2007: 214) evita parlar de basc i s'hi refereix de la següent manera: «... al Pallars i a la Ribagorça hauríem de parlar d'una altra o altres llengües pre-romanes no indoeuropees que no podem identificar amb el basc antic, una llengua o llengües pirinenques que tindrien algun tipus de relació i semblança formal amb aquella llengua, però amb la qual no sabem quina relació mantindrien [...]».

Queda exclosa d'aquest conjunt la llengua ibèrica, ja que fa temps es va deixar de banda la teoria bascoiberista, que considerava que les dues llengües eren la mateixa (vegeu-ne més informació a Rabella, 2007). En tot cas, s'apunta cap a una relació de veïnatge o contacte.

D'altra banda, la segona puntualització, que és plantejada bàsicament pel doctor J. Gorrotxategi (1995), diu que, en la relació amb el possible component basc de molta d'aquesta etimologia que defensa Coromines, no es tenen prou em compte processos formatius o històrics coneguts en la llengua basca i que només s'assemblen de manera superficial. I encara afegeix: «Podemos concluir, por tanto, que la lengua vasco-aquitana se hablaba en la antigüedad, desde los primeros datos conservados hacia el s. I. a. C. hasta final del imperio, en una amplia zona, que teniendo como eje central la cadena montañosa vasco pirenaica, desde Vizcaya al oeste hasta el valle de Arán por el este, se extendía ampliamente al norte por la llanura de Aquitania y algo al Sur por una zona que en su lado navarro alcanzaría el Ebro» (Gorrotxategi, 1995: 229).

I, respecte a la sèrie de topònims que encara no s'ha pogut explicar, interpreta que formarien part d'una llengua o conjunts de llengües emparentades probablement amb les parles èuscars i que també molt probablement arribarien fins a la Val d'Aran. Tal com ens diu el professor Rabella: «Més enllà, ja al Pallars i l'Alta Ribagorça, podem trobar algun topònim que es pugui explicar per aquell origen segurament com a conseqüència de la relació amb aquella llengua, és a dir, per contacte, o també per trasllat» (Rabella, 2007: 210). Apunta també la impossibilitat en aquest moment de fer un estudi o interpretació de tota aquesta toponímia en conjunt perquè «el coneixement

que actualment se'n té ho nega, ja que moltes de les coincidències adduïdes no es donen en realitat amb la llengua antiga sinó amb l'actual o corresponen a segmentacions arbitràries».

En aquest plantejament sembla que coincideixen les postures més recents dels filòlegs i especialistes catalans i bascos en llengües preromanes (Rabella, 2007; Gorrotxategi, 1995 i Salaberri⁸).

Lluny del debat nominalista, i a tall d'exemple, hom pot trobar topònims foscos, de difícil interpretació. És més, si la isoglossa del territori històric es desvia cap al nord després d'haver-hi embolcallat la Val d'Aran, la resta del Pirineu, l'oriental, és un dens i perillós esbarzer per a l'etimologista.

A l'oest i al centre de la cadena muntanyosa, la interpretació i, doncs, l'adscripció genètica de topònims preindoeuropeus són un xic més clares. En força casos, podem relacionar topònims amb arrels basques conegudes. A aquest fet hi responen topònims aragonesos com Belarra, Basaran o Lascoarre; gascons com Ibarla, Lascun o Moguerre.

3.2. Característiques del continuum geolèctal pirinenc

Existeixen un seguit de trets, d'isoglosses, que enllacen i ajunten els Pirineus. De vegades, els trets lingüístics els encerclen i els diferencien de la resta de parles; d'altres, el *continuum* es trenca en dos blocs. Sigui com sigui, és interessant veure les interrelacions que s'hi estableixen. Núñez (2003:144), en aquest sentit, parla de la influència del substrat en aquestes parles i defensa l'existència de «romances colchón»,⁹ llengües que absorbirien «l'impacte» del substrat de manera directa.

8. A Euskaltzaindia (2011) li podem llegir unes interessants idees en aquest sentit: 1) Davant de la toponímia no romànica, la necessitat d'actuar amb prudència i molt coneixement de les llengües amb les quals es relaciona; 2) Que tota aquesta toponímia no romànica, pel fet de ser opaca, no vol dir que tingui relació amb el basc antic, ja que també pot ser preromànica, sense cap relació amb el basc.

9. «Vemos que el euskera ha influido como sustrato en el romance gascón que se le sobrepuso al norte de los Pirineos, como influyó igualmente en los romances navarro-aragonés y riojano que se le sobrepusieron al sur de la cadena montañosa. En cambio, y contra lo que se ha solido decir —tan y tan profesionalmente—, el euskera no ha tenido prácticamente influencia alguna en la lengua castellana, tal como expuso brillantemente el lingüista anglo-americano R. L. Trask, catedrático en la Universidad de Sussex y experto en comparatismo

Tothom coneix la llista de trets fonètics que d'una manera total o parcial engloba els Pirineus i parles nascudes a prop. Així, per exemple, el grup -MB- evoluciona en tot el conjunt a -m- (èuscar *imutu*, *seme*, en mots propis i manlleus; arag. *paloma*, *lomo*; occ. gasc. i cat. *coma*, *manar*, etc.). Aquest tret fonètic inclou també el castellà, *paloma* i *lomo*. El mateix succeeix amb la reducció de -ND- a -n-. Pel que fa a -MP- i -NT-, el grup es trenca en dos blocs. D'una banda, hi ha aquelles parles que mantenen el grup primitiu, català, gascó i part de l'aragonès (*camp*, *campo*) i les que presenten una forma amb sonorització de l'oclusiva, basc i l'altra part de l'aragonès (*denbora*, *borondate*; *cambo*, *plandar*).

Pel que fa al grup -CT-, català, occità gascó i aragonès presenten una evolució -eit- (en gascó, -èit- o -èt-). Les isoglosses separen aquestes parles de l'occità llenguadocià i el castellà, les quals tenen la solució -ach-¹⁰/-ech-. L'èuscar, al seu torn, no coneix l'estructura i si ho fa és a partir d'algun manlleu.

Un altre tret del qual s'ha parlat abundantment és F-. Al Pirineu oriental i central, f- es manté sense vacil·lacions en català i en aragonès. Així trobem, per exemple, *filla* i *fulla* o *filla* i *fuella*. El gascó l'aspira de manera regular: *hilba* i *huelba*, com també hauria fet el castellà, *hija* i *boja*, ambdues varietats romàniques nascudes a la perifèria septentrional/meridional basca. La llengua basca, al seu torn, no disposava d'aquest fonema en època arcaica i, en incorporar-lo, presenta vacil·lacions respecte a la resposta que hi dona. Així, els manlleus amb /f/ que incorporava el basc s'han acomodat a altres fones, com ara /p/, /b/: FAGU > *pago*, *bago*, etc. Tanmateix, i a aquest fet no se li ha donat potser mai prou rellevància, el basc no aspirava les f- dels manlleus.

vasco, en su *History of Basque* de 1997. Sí ha influido e influye en el castellano hablado en el propio territorio de la lengua vasca en su vertiente sur, pero no influyó en los trazos estructurales de la lengua castellana, es decir, en el momento de la creación de esta lengua.

»Esto nos lleva de la mano a señalar otro fenómeno más general que el que estamos tratando ahora. El latín hablado en las proximidades de las lenguas que no llegó a borrar se transformó en romance particular próximo a dichas lenguas, romance que haría de colchón intermedio entre la lengua primitiva y en romance posterior dominante en los respectivos países. Concretando. El gascón sería un romance-colchón entre la lengua vasca por un lado y el occitano y el francés por otro. El romance navarro-aragonés lo sería entre el euskera y el castellano».

10. Cal puntualitzar que les parles meridionals llenguadocianes no arriben al mateix resultat sinó que presenten -ait-. Ex: FACTU > fait.

És inestable també el grup -LL-, el resultat del qual dibuixa una estratificació de fenòmens realment interessant. El basc ha simplificat des d'antic aquest grup a -l-. Així, *BALLENA* > *balea*. El català l'ha palatalitzat, com el castellà. Ara, la resta de parles de què ens ocupem han patit un procés molt més complex però certament relacionat amb la palatalització. La pronúncia cacuminal primitiva del grup -LL- s'hauria resolt en la palatalització o bé en el manteniment de la cacuminal. Fins al segle XVII, a Biescas i Jaca, hom pot trobar grafies <dd>, <td>, <tz> o <z> en topònims de documents notariais. Castiezo, doncs, prové de *CASTELLU*. El fenomen pot seguir endavant sota grafies com <ch>. Vegeu Vázquez Obrador (2011: 157-158). Alguns topònims pallaresos o ribagorçans precatalans es comporten de manera idèntica. El gascò, finalment, acaba regularitzant íntegrament el comportament del grup -LL-. Així, en posició final trobem -th, grafia que intenta reflectir la pronúncia cacuminal, simplificada avui dia. Ex: *eth* < *ILLU*. En posició interna, per contra, se simplifica en -r-. ex: *GALLINA* > *garia*. Aquesta solució, sens dubte, té a veure amb l'evolució de -L- de manlleus llatins en basc. Ex: *ANGELU* > *aingeru*.

Afegim-hi un darrer fenomen que afecta les llengües que estudiem. Es tracta del comportament de r-. Se sap que el basc acostuma a servir-se d'una vocal protètica. Així, *ROSA* > *arrosa* o *ROTA* > *errot*. La mateixa resposta trobem en gascò en mots com *arriu*, *arròda*, *arroi*, etc. L'aragonès i el català, per contra, no tenen aquesta solució i, si puntualment apareix, pot ser entesa com a conseqüència d'un mal tall de la seqüència article-nom.

D'altra banda, Coromines (1972) aplega, en el seu article titulat «Sobre el gascón», un conjunt de mots que són o van ser compartits per les llengües que ens ocupen. A tall d'exemple, en reproduïm alguns i els comentem per l'interès inequívoc que susciten.

En basc contemporani, el mot per referir-se a la palla és *lasto*. Coromines hi veu l'origen del gascò *laston*, 'especie de gramínia', documentat a Aspa, Ossay, Azun i Gave de Pau. Continua relacionant l'arrel basca amb el topònim Lastoet de la vall de Luishon i *Lastoar* d'Arties i Bagergue, a Aran. Pel que fa al català, hi veu l'origen de *llistó* i del topònim Llastanós, terme de Sant Llorenç de Cerdans, i Llastanosa, de Vallfogona de Ripollès. Pel que fa a l'aragonès, apunta l'existència a la vall de Broto de la paraula *lastón*.

També és interessant que totes aquestes llengües es refereixin a la *Rupicapra rupicapra* a partir d'un ètim segurament emparentat. En català i gascò trobem *isard*, en aragonès *arrio* i en basc *sarrio*.

Finalment, Coromines, com Rohlf, relaciona també el mot *artiga*, conegut en gascó, català i aragonès, amb el mot basc *arte* i, doncs, es desvincula de la interpretació cèltica.

3.3. *Basc i gascó*

3.3.1. Del gascó de Bearn al basc de Zuberoa

Efectivament, de les relacions entre grups humans sorgeixen les relacions entre les llengües que parlaven. El lèxic, per exemple, ens demostra la importància de les relacions econòmiques. El bearnès va prestar moltes paraules al suletí, al basc més oriental, relacionades, per exemple, amb les eines del dia a dia (Xamar, 2008).

GASCÓ	BASC
aïsa	aise ‘fàcil’
urós	urus ‘feliç’
sòs	sos ‘moneda’
miralh	mirail ‘mirall’

3.3.2. Del basc al gascó

No hi ha gaires paraules del lèxic comú que el basc hagi donat al gascó. Pel que fa al lèxic comú, el traspàs ha estat més freqüent del gascó al basc. Tot i així en podem trobar un grapat: bearnès *abarka* ‘abarka’ (cat. ‘calçat rústic de zones rurals’); bearnès *agòr* ‘udazken’, cf. *agorril* (cat. *tardor*); bearnès *sharre* ‘baliorik gabe’ cf. *txarra* (cat. *dolent*); bearnès *esquerra* ‘ezker’ (cat. *esquerra*), etc.

En la toponímia, i sobretot en les muntanyes i els rius (oronímia i hidronímia) de Bearn es poden trobar nombrosos noms bascos.